

RAZPRAVE

Zoltan Jan
Nova Gorica

SKOK IZ OTROŠTVA V NOVEJŠIH SLOVENSKIH ROMANIH

V slovenskem romanu se pojavljajo liki mladostnikov od njegovega nastajanja, vendar v sedemdesetih letih in na prelomu 20. v 21. stoletje izhajajo romani, ki dobivajo nove značilnosti in jih literarna veda zaenkrat še ni analizirala v medsebojni povezanosti.¹ Osrednji junak ni otrok v različnih starostnih obdobjih ali pubertetnik, pač pa mladostnik ob zaključku odraščanja, ob prehodu v odraslost, ko je otroštvo že zaključil, ni pa še povsem vstopil v svet, ki ga še vedno odkriva:

Vsa dekleta so si na zunaj podobna, uniformirano oblačenje v kavbojke in majice. Očaranost nad glasbo in hrepeneče pričakovanje. Kaj je tisto, o čemer so sanjale in se pogovarjale, niso vedele natanko. Želele so si biti v lajfu, na sceni, pa vendar so občutile, da so na robu življenja, da jih še vse čaka. (Novak 1995: 26)

Praviloma se v teh romanih to obdobje konča z nekim tragičnim dogodkom, ki pa navadno ni dokončen, saj življenje teče naprej, celo če glavni junak umre. »Kot bi padla bomba nas bo v trenutku razneslo na vse strani,« pravi Dim Zupan v *Letečih mačkah* (str. 244), Marjana Moškrič v *Ledenih magnolijah* pa: »Bili smo tam, kamor smo si najbolj želeli, pa naenkrat nismo več vedeli, kaj naj s seboj.« (str. 25).

V teh delih je naslovnik jasno prepoznaven. To je mladi bralec, kar omogoča uvrstitev teh romanov v literaturo za mlade, a je potrebna natančnejša opredelitev, ker se v sodobni slovenski literaturi zadnja leta pojavlja vse izrazitejša zvrstna profiliranost, ki ustvarja številne skupine s povsem določeno vsebino in naslovníkom. Tako so tudi v slovenski literaturi za mlajše bralce nastala dela, ki sodijo med detektivke, fantastične zgodbe, pustolovske, ljubezenske in podobne zvrsti. Če med različnimi klasifikacijskimi možnostmi, ki jih je na 21. simpoziju *Obdobja* zgledno predstavila Dragica Haramija v svojem referatu *Žanri slovenskega mladinskega realističnega romana*, upoštevamo kot osnovni kriterij bralni razvoj, sodijo obravnavana dela v četrto, najvišjo bralno obdobje, ko se mlademu bralcu recepcijske možnosti razprejo do tiste stopnje, da mu omogočijo prestop v svet

¹ Izbor teh del je naveden v bibliografiji.

odraslega bralca. V literaturi še vedno išče predvsem snov, ki mu je doživljajsko blizu, kjer je identifikacija z junakom najlažja zaradi njune podobnosti in razvojne bližine, čeprav se dogajalni prostor in eksistencialna vprašanja oddaljujejo od bralčevih neposrednih izkustev. Slednje omogoča mimetični svet, tako da dela ohranjajo temeljne sestavine besedne umetnosti, čemur bomo namenili potrebno pozornost v nadaljevanju.

Zunajliterarne povezave

Še pred tem je potrebno opozoriti tudi na nekatere zunajliterarne pojave, povezane s skupino romanov, ki nas zanima. Avtorji pripadajo mlajšim generacijam, večinoma so rojeni sredi 20. stoletja, vendar so ob njihovem nastanku, oziroma objavi že prestopili v srednja leta, tako da ne gre za opis lastnih neposrednih mladostnih izkušenj avtorja, pač pa za interpretacijo aktualnih vprašanj mladostnika.² Pisatelji so literarno izobraženi in poznajo pojave in razvoj sodobne književnosti, tako da obvladajo tradicionalne in moderne pripovedne tehnike, ki jih pogosto uporabljajo tudi v obravnavanih besedilih, čeprav gre predvsem za sinkretizem oblikovalnih postopkov, s katerimi niansirajo v osnovi realistično pripoved. Med avtorji namreč niso redki, ki so zaključili določen visokošolski študij s področja literarnih ved, in največkrat so poklicni literati, ne glede na to, da nekateri ob pisateljevanju tudi prevajajo, se ukvarjajo z novinarstvom, kritiko in podobnim.³ Njihova literarna razgledanost vpliva na oblikovanje, saj pogosto najdemo premišljeno vgrajene različne učinkovite oblikovalske postopke, ki segajo od toka zavesti, notranjega monologa in asociativne tehnike pa do odkrivanja podzavesti in sledi različnih oblik simbolizma, prisotnost iracionalnega itd. Kljub temu pa med njimi ni mogoče opaziti drugih literarnozgodovinskih dejstev, ki bi kazale na generacijske, idejne, nazorske ali slogovne značilnosti, ki bi jih povezovale tako tesno, da bi lahko govorili o literarni formaciji. Tudi obravnavani tip romanov praviloma nima dominantnega mesta v njihovem ustvarjanju, saj posegajo na različna literarna področja in se uresničujejo v območju različnih tipoloških možnostih.

² Lenart Zajc (rojen 1967) je objavil roman *5 do 12* pri 31-ih; Mate Dolenc (r. 1945) *Gorenčevega vraga* pri 32-ih; Florian Lipuš (r. 1937) *Zmote dijaka Tjaža* pri 35 letih; Matjaž Pikalo (r. 1963) je objavil *Modri e* pri 35-ih letih; Marjan Rožanc (r. 1930) *Ljubezen* pri 37-ih; Jani Virk (r. 1962) *Smeh za leseno pregrado* pri 38-ih letih; Janja Vidmar (r. 1962) *Barabo* pri 39-ih letih; Goran Gluvić (r. 1957) *Brcanje z glavo* pri 41-ih; Suzana Tratnik (r. 1957) *Ime mi je Damjan* pri 44-ih; Zlatko Zajc (r. 1951) roman *Za soncem* pri 48-ih; Dim Zupan (r. 1946) je bil ob izidu romana: *Leteči mački* star 50 let; Ivan Sivec (r. 1949) *Zadnji mega žur* in *Noč po mega žuru* pri 52-ih letih; le Evald Flisar (rojen 1945) je bil ob izidu romana *Mrgolenje prahu* star 23 let.

³ Anton Ingolič je bil po poklicu profesor slovenščine, Evald Flisar je študiral primerjalno književnost v Londonu, Florian Lipuš je učitelj, Ivo Zorman je bil poklicni urednik, Mate Dolenc je študiral primerjalno književnost, Matjaž Pikalo je etnolog, Janja Vidmar je uspešna svobodna mladinska pisateljica, Marjan Rožanc, Suzana Tratnik, Lenart Zajc, Franjo Frančič so tako kot nekateri drugi med navedenimi pisatelji v svobodnem poklicu, Jani Virk je diplomiral iz nemščine in primerjalne književnosti, Brane Mozetič je diplomiral iz primerjalne književnosti, Ivan Sivec je diplomiral iz slavistike ...

Med obravnavanimi romani je vrsta uspešnic, ki so prejele javna priznanja in literarne nagrade, doživele pa so tudi po več izdaj in ponatisov (sedem, celo dvajset).⁴ Nekatera teh del so bila prevedena tudi v tuje jezike in doživela primerno recepcijo v drugih, neslovenskih, kulturnih prostorih, kar kaže na njihovo tolikšno odmevnost in priljubljenost pri bralcih, da so tudi komercialno zanimiva in se nekateri uveljavljeni avtorji odločajo celo za samozaložniške izdaje, ker menijo, da bodo tako več zaslužili (Novak: *Ninina pesnika dva*, 1995). Težnja, da bi bila dela nezahtevna in privlačna za bralca, vpliva tudi na njihovo oblikovanje, saj imajo berljivo vsebino, napeto zgodbo, omogočajo neposredno identifikacijo in ne zahtevajo prevelikega recepcijskega napora. Prav tako ni zanemarljivo, da pogosto izhajajo ali so celo napisana za objavo v knjižnih zbirkah s prepoznavno izoblikovanim programskim profilom (Zbirka Najst, Najhit: zbirka uspešnic za najstnike, Odisej, Domen, Žamet, Lastovke, Zbirka Tabu / Ico, Lambda, Novi obrazi, Prvenci...). V ta okvir sodi tudi zanimiv pojav, da komentatorji oziroma avtorji spremnih besed v nekaterih teh zbirkah (npr. Najhit, Odisej) niso literati, pač pa strokovnjaki za različna vzgojna vprašanja, psihologi in celo terapevti. Po eni strani gre torej za prilagajanje trgu in okusu ne preveč zahtevnega, a dovolj določenega bralca, po drugi strani pa je prisotna težnja, da se s temi deli vzgaja, poučuje in vpliva na bralčevo osebnost, na njegova izkustva in nastajajoče vrednote. Na podlagi navedenega je mogoče ta dela uvrstiti med vzgojno leposlovje in trivialno literaturo, kar pa nima odločilnega vpliva na njihovo kvaliteto, saj med njimi najdemo tudi romane, ki jih bo slovenska literarna zgodovina gotovo morala upoštevati.

Ob navedenem pa med njimi ni mogoče opaziti drugih literarnozgodovinskih dejstev, ki bi kazale na takšne skupne generacijske, idejne, nazorske ali slogovne značilnosti, da bi jih bilo mogoče povezati v literarno formacijo. Obravnavani tip romanov praviloma nima dominantnega mesta v ustvarjanju posameznih pisateljev, ki posegajo na različna področja literature.

Mladostnik v romanu *Baraba Janje Vidmar*

Eno najbolj izrazitih takšnih del je roman *Baraba Janje Vidmar*, ki nam odkriva poteze, skupne ostalim obravnavanim delom. Gre za pretresljivo in prepričljivo prvoosebno pripoved Mateja Filipčiča, ki mu vsak poldan »postanejo rebra preozka«, »srce se mu splošči kot list papirja« in do »šestih zjutraj ostane brez kisika«, ker trepeta pred očimom, ki se ne more odločiti, da bi ga tudi formalno posvojil. Ta se vsak dan vrne iz službe točno ob treh in štirideset minut, nakar že nanese tako, da pretepe svojo ženo, ki je spet pila, in se znese nad Matejem, katerega še nikoli ni poklical po imenu, saj je zanj le baraba, mulc, zguba, pankrt: »Pri desetih bolijo buške huje od krivice. Pri šestnajstih boli le še spoznanje, da jih ne šteješ več deset.« Vsak dan se ponavlja kruto nasilje v družini, kjer životarijo razbite in ponižane osebnosti. Matejeva polsestra Rebeka na pragu pubertete (12 let) hitro leze v objem mamil. Mama je postala alkoholičarka, ko je spoznala, da je njeno življenje zavoženo in da po prevari Matejevega pravega očeta ter razočaranju z možem nikoli ne bo našla prave, velike ljubezni. Pripovedovalec živi več na ulici

⁴ Prim. bibliografski dodatek.

kot doma in vse bolj postaja odvisen od sumljivih znancev, ki ga nagovarjajo, da občasno vlamlja v avtomobile in krade vse, kar je mogoče prodati. Njegova stiska je brezizhodna, tako da se mladostnik na meji med otroštvom in odraslostjo zateče celo k najbolj absurdni možni rešitvi: s prijatelji čisto resno načrtuje in celo poskusi uresničiti zamisel, da bi na očetovem avtomobilu pokvarili zavore ter ga tako umorili.

Linearni pripovedni čas zajema v bistvu le kratek, kakšen mesec trajajoči izsek iz dolgega obdobja, ki je prikazano s kratkimi retrospektivnimi izseki, in traja do kulminacije, ko očim med enim izmed pretefov porine svojo ženo po stopnicah in jo tako nevarno poškoduje, da se med njenim zdravljenjem v bolnišnici v družinsko tragedijo vplete socialna služba. Pripoved je sestavljena iz mozaika vsakdanjih dogodkov, ki si sledijo iz dneva v dan, a imajo vsi skupni temeljni ton – ponavljajoče se nasilje v družini.

Fabula na eni strani retrospektivno razkriva tragedijo obeh otrok, polbrata in polsestre, ter zakoncev: mamino razočaranje ob prvi ljubezni, med katero je spočet Matej, pa tudi osebnost očima Koruna, ki je pravzaprav povsem povprečen človek z običajno službo, avtomobilom, stanovanjem, malo prenizkimi osebnimi dohodki, a se mu sproti sesipa vse, kar počne. Vse – vključno z nasiljem in pretepanjem – dela v najboljši veri, da bo uredil družinsko življenje in razrešil probleme (brezciljnost lastnega življenja, ženin alkoholizem, delinkventnost posinovljenca), tako da bodo prava družina. Ima težave s potenco, za kar naj bi bila kriva žena, ki še vedno ljubi prvega in kateri ne zaupa, ker ne verjame, da mu je ob njegovi neuspešnosti zvesta: »Ne, ne, ni ga pozabila, lahko me prepričuje, kolikor hoče, ampak vem ... Mogoče se še dobiva z njim ... Bogve, koliko jih je imela vmes ...«. (Vidmar 2001: 172) Ne more je odvrniti od alkohola, v katerega se zateka, ker je tudi sama duhovno prazna in vidi le zamujene priložnosti, ni pa sposobna urediti problemov (sinova neuspešnost v šoli in delinkvenca, težave v medsebojnih odnosih), ki so pravzaprav prej običajni kot izjemni. Med pripovedjo se pokaže tudi njegova stiska in praznost njegovega življenja:

Hotel sem, da imaš hrbtenico, da gledaš ljudem v oči. Da se postaviš zase. Ti pa si se me bal. Pred mano si bežal k materi. Kot da sem zverina ali kaj.. Misliš, da je prijetno, če se te bojijo v lastni hiši, če bežijo pred tabo? Vedno ste bili vi trije in na drugi strani jaz... Sam... Vi ste krivi, da znorim... (Vidmar 2001: 172)

Starša, tudi mama, menita, da je za razsulo njune družine kriv Matej:

Če ne bi bilo tebe, bi bili familija, ne pa kup tujcev! Ti si kamen spotike v tej bajti. Zakaj ne znaš potrpeti? Zakaj se mora vse vrteti okrog tebe?! Zakaj vedno vse zafuraš?! ... Sita sem te, razumeš? ... Razumeš? ... Brez tebe bi bili mogoče srečna družina! [...] Matka si je pokrila obraz in začela cviliti. Skoraj neslišno. Kot bi le dihala. Take solze najbolj bolijo. Najhuje pečejo. Po njih je človek lisast tudi po vratu. [...] Splazil sem se k njej. Decimeter od njenega hlipanja sem nihal med besom in odpuščanjem. In potem se me je matka kot utopljenec oklenila okrog kolen. Jaz pa sem bil srečen, ker mi ni bilo treba biti besen nanjo. Objel sem jo. V našem domu je malo podobnih prizorov. Ni me odrinila, ampak je ponavljala: Nisem tako mislila ... Oprosti, oprosti, oprosti, midva sva povezana na poseben način, saj veš... (Vidmar 2001: 88)

Razen nemočnega Mateja nihče ne vidi brezna, po robu katerega hodi hčerka Rebeka. Ne morejo navezati medsebojnih stikov, zato nihče ne spozna, da so Ma-

tejeve težave le posledica ne pa vzrok nesposobnosti odraslih. Opisane družinske razmere so na žalost dokaj značilne za marsikatero povprečno družino, posebnost in enkratnost ji daje le stopnjevano nasilje in poudarjena odtujenost med družinskimi člani, ki je podana kot samoumevna objektivna stvarnost in jo pisateljica reflektira le s poustvarjanjem sugestivnih prizorov brez komentarjev. Tako pripoved s svojo snovjo in motivi postavlja vprašanje, koliko nasilja se skriva v stanovanjih navidez povsem običajnih družin. Z literarnimi sredstvi obravnava vprašanje, ki danes zaposluje vse širšo slovensko javnost in je v središču številnih družbenih prizadevanj, da bi odpravili ali vsaj zmanjšali nasilje v družini, nasilje nad ženskami, zlorabo otrok, nasilje med mladimi, mladostniško delinkvenco ipd.

Glavni junak, prvoosebni pripovedovalec, pravzaprav dejansko je baraba, saj je zakrivil že dolgo vrsto prekrškov in kaznivih dejanj, zapravlja čas na ulici, kjer se ga vse bolj polaščajo kriminalci, pobegne od doma, ne opravi nobene dolžnosti, je povsem neuspešen v šoli, tako da ga izključijo še iz najmanj zahtevnega programa gradbene šole, v katerega so ga vključili po bog ve kolikih prepisih. Vsemu navkljub pa ostaja privlačen lik, ki mu je bralec naklonjen in se z njim identificira zaradi njegove neposrednosti, povprečnosti vsakdanjih doživetij in prostodušne pripovedi, ki daje vtis, da je namenjena enemu izmed njegovih vrstnikov, saj vključuje pogoste neposredne nagovore (ej, stari; povem ti; ti rečem; kolosalni občutek, stari; kot sem rekel; saj veš, stari; tega ti ne bom razlagal;, ampak sem se naučil, stari...) ter številne prispodobe in inovirane frazeme ali domislice (Metek, ti rečem! Kolena so se mi skrčila za pet številčk. Kolena mi je zalil svinec. Vsake toliko ji je film padel s koluta. Obljublja, da te predela v pašteto. Rebeka je vreščala kot na karaokah. Kaladont nasmeh. Trenutno sem v posteljni fazi. Garsonjera, gnila kot bananin olupek. Uzrl sem njegov smeh, poln konjskih zob.) To ustvarja vtis iskrene in prepričljive izpovedi. Tudi sami opisi posameznih dogodkov ohranjajo značilnosti preproste pripovedi mladostnikov, saj so podani skopo in neurejeno, s pogostimi preskoki in sporočilni poudarki, ki nastajajo z rabo frazemov. Prav na slogovni ravni se pokaže moč pisateljice, ki je znala izkoristiti izrazno bogastvo slenga mladostnikov, vendar je ohranila smiselno razmerje med knjižnim jezikom in slogovno zaznamovanimi prvinami njihovega pogovornega jezika. Takšno oblikovanje ni samo sebi namen, pač pa karakterizira pripovedovalca, ki s svojim načinom izražanja/pripovedovanja na meji med klišejskim in individualnim postaja prepričljiv lik. Dodatne razsežnosti je ustvarila, ker je izkoristila pripovedovalčevo dojemanje dogodkov, ki so prikazani z očmi mladostnika, a pri tem je v ozadju ohranila polivalentnost oseb, tako da bralec lahko prepozna tudi njihove stiske in motivacijo za ravnanje.

Čeprav ostaja družinsko nasilje vseskozi središčen problem in gibalo pripovedi, avtorica ohrani dovolj prostora za prikaz mladostne razigranosti, naivnosti, prostodušnosti, duhovitih dialogov in dovtipov. Med kratke posamezne dogodke je vključila nekaj ponavljajočih se motivov, ki se jih bralec zave šele čez čas, ko mu posredno razkrijejo doživljanje glavnega junaka. Med takšne sodijo Matejevi prebliski, ko se mu večkrat zdi, da je videl malega »mulčka«, »pokovca«, ki ga nikakor ne more ujeti, mu je pa podoben oziroma je pravzaprav njegov pravi, a izgubljeni jaz iz otroštva. Motiv postane prispodoba Matejevega iskanja samopodobe v obupnih, a ne povsem izjemnih družinskih razmerah. Podobno vlogo ima brošurica o družinski vzgojni problematiki, od katere se ne loči in jo neprestano nosi v žepu. Izkaže se, da v svoji osamljenosti in odtujenosti krčevito išče

odgovore na vprašanja o lastnih težavah v ceneni publikaciji, ki jo je teta pred leti poslala njegovi mami. Tako se je pisateljici posrečilo s prvinami modernega romana oblikovati dinamično in komunikativno pripoved, ki jo bralec prebere na dušek, a mu vendarle postavlja vprašanja, ki so kljub navidezni oddaljenosti blizu njegovega doživljajskega sveta.

V romanu se vrstijo doživetja, ki so tipična v življenju vsakega mladostnika, a dovolj individualizirana, da pred bralcem nastaja prepričljiv lik, ki mu je naklonjen in s katerim se lahko identificira. Ob osrednjem motivu, nasilju v družini in razbitih medsebojnih razmerjih, dovršen del pripovedi razkriva odnose med vrstniki: šibijo prijateljstva, ki so se med otroštvom spletla na dvorišču pred eno izmed stolpnic stanovanjske soseske. Po eni strani ne zadoščajo več za razplet nastajajočih kritičnih situacij, po drugi strani ne nudijo odgovorov na nova vprašanja. Prijatelji iz otroštva, s katerimi se Matej še vedno druží, ga ne morejo rešiti iz objema nasilja. V Matejevo življenje se vsiljujejo nova znanstva, skoraj povsem ga omreži nekaj let starejši kriminallec. Spreminjajo se razmerja do sorodnikov, doma, komunikacija sploh ne obstaja več. Tudi teta, pri kateri je v maminem rojstnem kraju včasih preživel dokaj lepe počitnice (granitni steber mojega otroštva), ni več zatočišče in ne more razplesti problemov. V obupu izsiljeno srečanje z babico, materjo rodnega očeta, ki »ima štiri otroke, vsakega z drugo«, je popolna katastrofa. Matej, ne da bi se tega povsem jasno zavedal in čeprav skorajda nikoli ni sam, je vedno bolj osamljen in tujec med starimi znanci. Vezi s polsestro so globoke, a tudi tu ni neposrednih pogovorov in si pravzaprav ničesar resnično intimnega ne zaupata, čeprav drug o drugem veliko vesta. Nanjo je navezan in ima jo rad, vendar se teh čustev sramuje: »Objela sva se. Da se razumemo, stari, to počneva samo v izrednih razmerah. Kot na primer takrat, ko je matka odkrila prevrnjeno svetilko in zažgano žimnico.« (str. 40). Nemočen je, ko hoče vplivati na njeno vse hitrejše propadanje in drsenje v objem mamil, prezgodnje spolnosti, neuspešnosti v šoli. Ko skuša to preprečiti, postane tudi sam nasilen in pospeši katastrofo, tako da ga očim dejansko vrže na cesto in mora noč preživeti v kleti.

Na te motive se navezujejo vprašanja socializacije in iskanje lastne identitete, iskanje razmerja med lastno enkratnostjo in podobnostjo z vrstniki. Tako vztraja pri občudovanju glasbene skupine Motorheade (v pripoved so vpleteni številni odlomki besedil te skupine), čeprav ni več najbolj popularna in mu je nelagodno, ker se ni ogrel za nove hite kot večina njegovih vrstnikov, ki se iz njegove neažurnosti znajo kruto ponorčevati. Neprimerno manj pozornosti je namenjene tistim pojavom, ki se v naših površnih predstavah o današnji mladini zde ključne: frustracije v šoli, zunanji izgled, hobiji, zabave v diskotekah in tudi zaljubljenost, čeprav glavni junak doživi svojo prvo spolno izkušnjo, ki je sugestivno podana:

»Sleci me,« je rekla kot v filmu. Bilo je noro. Saj veš. Prvič. Bojiš se. Veš, kaj je največja težava? V kakšni oddaji vidiš bejbo v tesni mikici, hop, in že ti stoji kot drog. Potem ležeš na tako iz mesa in krvi in v glavi ti zazvenijo besede: *drugič bo boljše, to se lahko zgodi vsakomur*. Bisa ima krasne joške. Okrogle. Bradavice ji štrlijo navzgor. *Da best*. Kožo ima kot smetano. Totalni privid popolnosti. Bal sem se, da jo bom zmečkal pod sabo. Težo sem prenašal z enega komolca na drugi. Po njeni mlečni koži sem razsajal kot virus. Na koncu je bila polna rdečih lis. Poljubljala sva se za Guinnessov rekord. Pomešana slina se nama je sušila na bradi in vratu. Bisina dlan je zašla v moje dlake. Skoraj bi ji eksplodiral med prsti. Ampak, stari, ni se pretvarjala! Ta bejba je bila res vame. Mislim brez zavijanja v luno pa to, razumeš?! To ti je, stari, najfinejša ljubezenska izjava. Mislim tole s seksom. Da se

izgubiš. Jaz sem se. Tesno v Bisi. In potem odjadraš v neka čudna prostranstva. Škoda, da sem bil prehiter. Ker sem se postaral za celo stoletje. (Vidmar 2001: 123)

Prizor poda številne plasti junakovega doživetja tega izkustva, ki seže od nekritičnosti do lastne uspešnosti, preko ponosa, radosti in naivnosti pa do vsega tistega, kar je potisnjeno v njegovo podzavest, saj je mogoče razbrati strah pred impotenco, ki jo pozna pri očimu, ker se skozi tanke stanovanjske stene sliši vse, kar se dogaja v spalnici staršev. Opozoriti velja, da se tudi v tej epizodi pisateljica izogne opisu golega spolnega akta in celo vulgarnim izrazom, kot da bi se bala bližine pornografije. Med Beso in Matejem vzpostavi tudi globlje čustvene vezi. In seveda tudi tu Mateju ni prizanešeno z razočaranjem. Bisa ga sicer ima rada, toda tistih nekaj »medenih« dni, dokler se ne vrne prejšnji partner, je daleč od trdnejše vezi, ne glede na njegovo navezanost nanjo in na to, da prav ona pospeši razplet, ko sporoči službi socialnega skrbstva, kaj se dogaja pri Mateju doma. Po resni poškodbi matere in intervenciji socialne službe se zgodba razplete v dokaj razvlečen srečni konec, v katerem je vse razloženo, pojasnjeni so vzroki za negativna ravnanja posameznikov in vsak junak je pospravljen.

Roman Janje Vidmar *Baraba* obravnava pereč družben problem skozi doživljanje glavnega junaka, ki se na pragu odraslosti sooča s tipičnimi vprašanji mladostnika, iskanjem lastne identitete, problemi socializacije, postavljanjem novega razmerja do družine in doma, doživljanjem spolnosti in iskanjem ljubezni, nemočjo pri premagovanju osamljenosti. Podobne teme najdemo tudi v romanih, ki jim namenjamo pozornost v nadaljevanju.

Vzporednice s sorodnimi romani

Neposrednega predhodnika obravnavanih del lahko najdemo v romanu Antona Ingoliča *Gimnazijka* (prva izdaja 1967, dvajseta leta 1989), ki je ob izidu izzval številne polemike prav zato, ker je prikazal tedaj literarno nov in življenjsko aktualen problem prezgodnje nosečnosti mladostnice, maturantke, na kar je navezal še vrsto perečih vprašanj, ki izhajajo iz mladostnikove osamljenosti in segajo od krize družine, kjer mati zaradi »družbene angažiranosti« ne opravlja svoje vloge in ne opazi niti hčerkine nosečnosti, preko šole, ki ne premore več osebnega odnosa z dijaki, pa do razvrata, ki se pojavlja na domačih zabavah v krogih »zlate mladine« uglednih in premožnih družbenopolitičnih delavcev. Pisatelj, ki je domala vse življenje ostal zvest profesorskemu poklicu, je snov za delo našel na ljubljanski gimnaziji, kjer je služboval. Bil je dovolj dober poznavalec dekliškega zorenja, da je v njeni stiski in osamljenosti pokazal drugačna vprašanja dozorevanja, kot se pojavljajo pri fantih, ki so pogostejši junaki obravnavanih romanov. Tudi v drugih romanih, ki nas zanimajo v tem prispevku, najdemo podoben izbor snovi, ki črpa navdih iz enakih izhodišč. Florian Lipuš je v *Zmotah dijaka Tjaža* (1972, 2002¹²) na nov način pokazal vzdušje v zamejskem dijaškem domu, ki pod krinko tradicionalnih narodnih in verskih vrednot duši mladostnika. Dolenc *Gorenčev vrag* (1977, 1982³) prikaže povratnika iz prevzgojnega doma, ki je tedaj, ko je v javnost prišla vest o tamkajšnjih nevzdržnih razmerah, zbujal veliko pozornost. Feri Lainšček – podobno kot pred njim Evald Flisar v delu *Mrgolenje prahu* (1968) – obravnava v romanu *Namesto koga roža cveti* (1990, 2002¹²) stigmati-

zacija odraščajočega Roma oziroma Cigana in njihovo vključevanje v slovensko družbo. Nekatera dela, kot npr. *Čadavec* (1998) Marjane Moškrič, se dotaknejo tragike mladih vojnih beguncev ob razpadu Jugoslavije. Tudi osrednji lik *Princeške z napako* Janje Vidmar (1998, 2002³) je Bosanka iz pribežniške družine, ki se je umaknila iz vojnih grozot v nekdanji Jugoslaviji in ki se težko vključi v novo okolje, še težje pa premaguje stigmatizacijo. Junakinja se po eni strani prebija skozi običajne težave mladostnice (negotova prijateljstva, ljubezenska hrepenjenja, odnosi v družini), vendar dobivajo njene stiske dodatne razsežnosti, saj je zaradi slabega znanja slovenščine in zanemarjenosti neprestano v podrejenem položaju, čeprav je sposobnejša in bolj razgledana kot sošolke, doma pa jo oklepa drugačno civilizacijsko izročilo in še vedno upoštevana družinska hierarhija. Ogrožajo pa jo tudi kriminalne združbe, ki se pojavljajo v priseljenjskih okoljih. *Debeluška* iste avtorice (2002) opozarja na širjenje bulimije med mladimi, ki jih starši zaradi kompenzacije lastnih mladostnih frustracij vklenjajo v absurdne vzorce življenja. Roman *5 do 12* Lenarta Zajca (1998) skuša sicer podati podobo svoje generacije oziroma lastne družine prijateljev, ki se je v sedemdesetih letih srečala s punkom in z njim povezanimi modnimi nazori mladih (neonacizem in obritoglavi pretepači, tako imenovanimi skinerji, pacifisti, hipijevci ...), kar je tedaj veljalo za razvrat in dekadenco, tako da se je tudi policija znašala nad pripadniki teh gibanj. Vseeno je v središču pisateljve pozornosti tudi tu mladostnik Jaka, kljub svojemu negativnemu značaju ranljiv in simpatičen fant, ki tik pred maturo rešuje svoje probleme odraščanja in si med ljubezenskimi iskanji postavlja prva eksistencialna vprašanja. Suzana Tratnik je v romanu *Ime mi je Damjan* (2001) prikazala posledice spolne zlorabe mladostnice, ki jo obdeluje tudi Marjana Moškrič v prepričljivem, mnogoplastnem delu *Ledene magnolije* (2002). O tej problematiki se v zadnjih letih v Sloveniji veliko razpravlja. Ivan Sivec je v svojem ducatu romanov za mlade bralce načel različne aktualne pojave. *Zadnji mega žur* (2001) npr. opozarja na samomore med mladimi. Maturant Matej se za ta korak odloči zaradi osebnih stisk, ki same po sebi še niso dovoljšen razlog za tako usodno dejanje, pa tudi zaradi vplivov podtalnih verskih sekt, ki se v Sloveniji intenzivneje pojavljajo od osemdesetih let. Njegov roman *Finta v levo* (2002) je eno izmed razmeroma številnih del, ki opozarjajo na pojave, povezane s širjenjem drog. V tem primeru Jureta, simpatičnega osemnajstletnika, ki ga izključijo iz šole, zlorabi najprej združenje preprodajalcev drog, nato pa še Špela, ki ga spravi v tržaški zapor, da bi izvelkla svojega fanta, čeprav je Jure vanjo zaljubljen. Skorajda povsod (*Gorenčev vrag, Janov krik, Namesto koga roža cveti, Leteči mački, Princeska z napako, 5 do 12, Za soncem, Zadnji mega žur, Baraba, Finta v levo* itd.) se pojavlja fizično nasilje, pretepi, kraje in podobna kazniva dejanja kot sestavni del junakovega življenja in medsebojnih odnosov. To avtor navadno posredno obsoja, vendar so ti motivi skorajda enako pogosto podani kot samoumeven sestavni del našega vsakdanjega življenja. Opisani fabulativni okviri načenjajo splošno opažena in aktualna družbena vprašanja, ki jih skozi romaneskni svet osvetljujejo tako, da se bralec zave njihovih razsežnosti in se do njih opredeli. Gre torej za novo in izvorno družbeno kritičnost, za opozarjanje na perečo problematiko, ki pa ne ponuja možnosti za njeno odpravljanje, saj gre predvsem za reflektiranje časa, v katerem se pripoved dogaja.

Izbrani problemi so torej zelo različni, a splošno znani, aktualni, enoznačni, tako da ne zahtevajo prevelikega poglobljanja in pronicljivega razmisleka, da se

do njih opredelimo. Zaradi tega pisatelju ni potrebno opisovati samega problema, pač pa se mu ob tem odpre prostor za prikazovanje posledic in za upodobitev junakovega individualnega doživljanja znanega negativnega pojava. Kjer takšnega aktualnega družbenega problema ni, se delo oddaljuje od skupnih strukturalnih značilnosti in se razvije v različna eksperimentalna iskanja (Gojmir Polajnar: *Ne ubijaj, rad te imam*, 1998; Goran Gluvić: *Popoldanski ritem*, 2002), v hlastanje za opisi seksualnih doživetij (Zlatko Zajc: *Za soncem*, 1999), ostaja znotraj že znanih avtorskih poetik in že uporabljenih motivnih izborov (Brane Mozetič, Franjo Frančič) ali se oblikuje v biografske izseke glavnih junakov, ki jih zaznamuje neka posebna interpretacija ali upodobitev življenja (Marjan Rožanc: *Ljubezem*, Andrej Morovič: *Tekavec*, Matjaž Pikalo: *Modri e*, Jani Virk: *Smeh za leseno pregrado*, Miha Mazzini: *Kralj ropotajočih duhov*, Lenart Zajc: *Zguba*).

Razmejitev z drugimi sorodnimi zvrstmi

S tega vidika je mogoče vzpostaviti paralele med številnimi romani socialnih realistov, ki tudi obravnavajo izstopajoče družbene pojave ob usodi mladega junaka, vendar bi pri romanih Iva Potrča (*Na kmetih*), Bena Zupančiča (*Sedmina*), Miška Kranjca (*Rdeči gardist*) in številnih drugih težko pristali na tezo, da gre kljub motivnim sorodnostim za isto strukturo. Pisatelje v teh primerih namreč zanima predvsem določen družbeni pojav (kolektivizacija kmetij in obvezna oddaja pridelkov, mali ljudje sredi vojne vihre, revolucija in širjenje komunistične organizacije v Prekmurju), sam mladostnik, ki se v takšnih delih tudi pojavlja kot osrednji junak, pa ni deležen enake pozornosti, angažiran je predvsem v družbenih procesih ali pa je njihova žrtev. V ospredju pisateljevega zanimanja je predvsem družbeni konflikt. Junak je dinamičen lik in med dogajanjem spreminja svoje poteze, se razvija, posega v procese. Manj pozornosti namenjajo razpiranju tipičnih mladostniških vprašanj in samemu dozorevanju mladostnika.

Dokaj jasna se nam zdi tudi razmejitev z (avto)biografskimi romani, saj se ti ne omejujejo le na prelomno obdobje mladostnikovega dozorevanja, pač pa podajajo daljše obdobje ali celotno življenje, pisatelj pa ne namenja posebne pozornosti določenemu družbenemu problemu. V središču opazovanja se pojavlja predvsem življenjska pot posameznika, na robu zanimanja pa ostaja tisto, kar je skupno neki generaciji, družbenemu sloju ali družini. Vidna je tudi ločnica s sorodnimi zvrstmi romanov za mlajše bralce. Dela, ki so namenjena bralcem nižjih bralnih obdobij, obravnavajo drugačne probleme, če pa se lotevajo istih tem, npr. zaljubljenosti, jih prikažejo primerno razvojni stopnji bralca. Predvsem pa se pri slednjih delih pojavlja dokaj ostra tematska delitev po vsebini, ki že vnaprej, navadno z vključenostjo v zbirko in celo s knjižno opremo, nakaže vsebino, pa naj gre za pustolovščine, detektivske zgodbe, potopisne dogodivščine, fantastiko, pravljico... Marsikdaj je že vnaprej opredeljeno celo to, ali je delo namenjeno dečkom ali deklicam.

Struktura upodobljenih junakov

Pri obravnavanih romanih z mladostnikom kot osrednjim junakom sicer ne moremo trditi, da gre za klišejske junake, vendar tudi ni mogoče prezreti, da imajo sorodno zgradbo, ker so to praviloma prvoosebni pripovedovalci. Ta tudi vpliva

na celotno dogajanje, ki je prikazano skozi njihovo osebno recepcijo. Značaj junaka se med razvojem dogodkov praktično ne spreminja, junak svoja izkustva le bogati in spoznava svet okrog sebe, tako da gre večinoma za dokaj statične like. Pred bralcem se namreč vrstijo zanimive dogodivščine, ki izpolnjujejo življenje povprečnega slovenskega mladostnika v različnih, a največkrat povsem prepoznavnih okoljih, pa naj gre za določen slovenski kraj, celo sosesko ali konkretno šolo, ki se v svoji fiktivni danosti ne spreminja. Tudi družbeni problemi, ki so gibalo dogajanja, ostajajo enaki na začetku in na koncu pripovedi, le junak jih spozna, a jih ne spreminja ali celo odpravlja.

Domala vsi junaki so srednješolci, praviloma gimnazijci pred maturo, a je ta starostna meja bolj premična, ko so glavne junakinje dekleta (Marjana Moškrič: *Ledene magnolije*, Ivan Zorman: *V sedemnajstem*, Janja Vidmar: *Debeluška, Princeška z napako*). Tako kot je pri kraju dogajanja skorajda povsem zanemarjeno podeželje, tudi med junaki le redko srečamo koga, ki ne bi bil meščan. Med njimi tudi ni delavcev ali vajencev. Celó tedaj, ko je junak izključen iz šole in se znajde na cesti, se kvečjemu skuša zaposliti, vendar ne ostane delavec (Ivan Sivec: *Finta v levo*). Razen redkih izjem vsi pripadajo srednjemu sloju. Zato tudi nihče nima tako težkih materialnih težav, da bi ogrožale njihove osnovne življenjske potrebe (hrana, stanovanje, obleka), vseeno pa praviloma nimajo dovolj ali vsaj ne toliko denarja, kot si ga želijo, da bi uresničili svoje želje. Toda te so dokaj preproste in segajo od »še več zabave in žurov« do kakšnega dodatka, ki omogoča bolj opazen zunanji izgled oziroma postavljanje pred vrstniki. Nihče se ne peha za kakšno tehnično dobrino (avtomobil ali motor, glasbeni instrumenti, foto in videoaparati). Učenje praviloma ni osrednji problem, pa tudi konjički ali zanimanje za kakšno posebno področje ne izstopajo posebej. Pravzaprav gre za vsakdanja dekleta in fante. Dogodki, podvigi in potegavščine na zabavah, izletih, med počitnicami, na potepanju po mestu, ob posedanju v gostinskih lokalih in drugih zbirališčih, pri pouku v šoli ... posredno prikazujejo, kako se mladostnik trga od doma, družine in se približuje vrstnikom. Hoče se vključiti v svet odraslih, a zavrača svet staršev; hoče čim več zabave in druženja, pa ostaja vedno bolj sam in osamljen; doživlja ljubezenska in spolna izkustva. Ti nizi spretno podanih sekvenc s številnimi preobrti, v katerih ima navadno odločilno vlogo glavni junak, ki pokaže veliko mladostne iznajdljivosti in duhovitosti, istočasno pa tudi naivnosti in lahkomiselnosti, so podani tako, da ustvarijo napeto in fabulativno bogato delo, hkrati pa oblikujejo bralčevo naklonjenost glavnemu junaku. Izbor opisanih dogodkov, ki si navadno sledijo brez posebno globoke vzročno posledične povezave, je naravnán tako, da omogoča razmislek o vprašanjih, ki so skupna vsem mladim, vendar so zreducirana na razmeroma ozek spekter pojavov, življenje teh junakov ima le dve, tri razsežnosti:

Ljubezen, seks, žuriranje, droge, alko in drugi šponi, ki tarejo današnje mladoletnike. Solze in smeh v šoli in doma. (Bogdan Novak: *Ninina pesnika dva*, 1995: ovitek)

Kajti Braneta so takrat zanimali le fuk, pijača in pa cigarete, kot višek in združitev vsega naštetega (pa saj sploh ni imel velikih želja) pa zmuzljiv potni list in z njim tujina in boljše življenje: fukat in piti. (Zlatko Zajc: *Za soncem*, 1999: 136)

Ob tem tudi upodobitve in opažanja niso posebno poglobljena in ostajajo v mejah že znanih, splošno sprejemljivih odgovorov in načel, omogočajo pa identifikacijo z junakom:

Tvoj življeje je tvoj kraljestvu, ti si pa njegov kralj. Pizda, v življenju ni treba čist n'č družga kokr to, de stegneš roko pa si vzameš, kar si hočš vzet. Sej s stara sedemnajst let, pa se pustiš tko jebat, kokr de b'bla stara dvanajst. Pizda, to je dvajst stoletje, ne pa pofukan sredn vek, de b ti familja zbirala jebce. (Lenart Zajc 1998: 34)

Bil je besen. Ne nazadnje je bil polnoleten, še to leto mu bodo hoteli dati puško s strelivom in pričakovali, da jo bo odgovorno uporabljal. Cela zajebana država mu bo zaupala, njegova mama pa mu ne more! (Lenart Zajc 1998: 199)

Ne moreš pobegniti tistemu kubičnemu metru, ki ti ga je bog namenil, pa če se fentaš. Tudi če se premakneš naprej ali nazaj, si s tem ne razširiš svojega prostora in nikamor ne pobegneš, saj tisti tvoj kubični meter vedno vlačiš s sabo. (Suzana Tratnik 2001: 122)

Odločilen je vrh zgodbe, ko se mladostna razigranost in lahkomišelnost preobrneta najpogosteje v tragičen dogodek, pa naj gre za smrt prijatelja v avtomobilski nesreči (*Leteči mački*), za gorniško nesrečo (*Ninina pesnika dva*), samomor (*Zadnji mega žur*), spolno zlorabo (*Ime mi je Damjan, Ledene magnolije*). Vendar se ti romani praviloma nikoli ne končajo s katastrofo glavnega junaka. Usodni dogodek ni dokončen, ponekod, kot npr. pri Sivčevem *Zadnjem mega žuru*, v katerem junak naredi samomor, ima sentimentalen, a tudi perspektiven konec, nato še nadaljevanje zgodbe v novem delu *Noč po mega žuru*.

Ena izmed stalnic obravnavanih del so odnosi med mladostniki in starši, ki so praviloma ločeni ali na novo poročeni (*Tekavec, Ninina pesnika dva, Čadavec, Modri e, Zgubljena zgodba, Zadnji mega žur, Baraba, Ledene magnolije, Finta v levo*), vedno pa med njimi in glavnim junakom zija globoka odtujenost, ki preprečuje, da bi sodelovali pri reševanju junakovih stisk, ki jih marsikdaj sami povzročijo:

»Bisa...« je nenadoma priletelo iz mene, »si se že kdaj vprašala, kaj je narobe z našimi starci? V bistvu, z vsemu temi čudaki, ki bluzijo po planetu? Mislim, ti je kdaj potegnilo, da mora biti odraslost total mimo, če so vsi stalno zateženi in bolani in crknjeni in sami?«
»Seks pa slabo deluje nate...« je postala Bisa dobre volje. »Ne, res! Poglej jih in razmisli, ali se spleča odrasti...« »Spleča ali ne spleča, temu ne uideš...« »Čakaj, kaj pa je s tvojo matko? Zakaj nikoli ne govoriš o njej? Se bo še kdaj vrnila?« »Hej, kaj imaš to?« se je izmazala. (Vidmar 2001: 124)

To seveda še ne pomeni, da so starši vedno negativni liki, marsikdaj so opisani z naklonjenostjo in posluhom za njihove probleme (Andrej Morovič: *Tekavec*, Bogdan Novak: *Ninina pesnika dva*, Dim Zupan: *Leteči mački*, Marjana Moškrič: *Čadavec* ...), vendar je vseeno pretresljivo, da se odtujenost in odsotnost komunikacije med obojimi najpogosteje sprejema kot samoumevna. V najintimnejših eksistencialnih stiskah mladih junakov starši ne sodelujejo. Največkrat se pojavljajo le kot negativni zgled možne rešitve ali ovira mladostniških podvigov.

Odtujenost junakov odpira prostor za razvijanje zgodbe, ob kateri se pričnejo na novo oblikovati razmerja tudi s starimi in novimi prijatelji. Malokdaj so to individualizirani junaki, večkrat nastopajo le rahlo individualizirani ali kar kolektivni junaki. Približujejo se drugim stranskim likom, le nastopajo pogosteje. Tudi ko prijatelj glavnega junaka zavzema izrazitejšo vlogo (npr. *Leteči mački, 5 do 12, Ledene magnolije, Debeluška*), ne more spoznati vseh razsežnosti junakovega

doživljanja in ne more razrešiti konflikta, lahko kvečjemu pomaga priklicati pomoč (*Ledene magnolije*, *Ime mi je Damjan*, *Baraba*). Prijatelji tako največkrat pokažejo še eno izrazito značilnost upodobljenih mladostnikov: osamljenost, kajti ta druženja in tudi pogovori ostajajo dokaj površinski in ne prodrejo do jedra junakove osebnosti, ne premagajo njegove osamljenosti, kot pokaže Lenart Zajc v romanu *5 do 12*: »Nehi zajebavat,« ga je nestrpno prekinila. »Hočem sam reč, da so prjatli že vredu, dokler so okrog, k grejo pa dam, s pa lih tko sam, kokr s biv prej ...« (str. 192).

Od tod se odpira pot k iskanju ljubezenskega razmerja, ki naj bi razrešilo junakove dileme, ali pa je pomembna razsežnost junakovega življenja. Ljubezen ni razumljena le kot telesna, seksualna izkušnja, vendar tudi ne izključno kot duhovno in čustveno razmerje. V teh delih je oboje neločljivo povezano. Ob seksualnosti gre vedno tudi za bližino in globlje vezi. Kjer teh razsežnosti ni, pride le do gole spolnosti in je to vzrok za zaplet zgodbe (Anton Ingolič: *Gimnazijka*, Zlatko Zajc: *Za soncem*, Brane Mozetič: *Zgubljena zgodba*, Ivan Sivec: *Finta v levo*). Zloraba spolnosti je v nekaterih romanih osrednja tema, vendar ti obravnavajo različne razsežnosti in posledice takšnih tragičnih izkušenj (Marjana Moškrič: *Ledene magnolije*, Suzana Tratnik: *Ime mi je Damjan*). Opazna je skrb, da se pri opisovanju samih seksualnih izkušenj ne pretirava, navadno imamo en, kvečjemu nekaj takšnih prizorov v celotnem delu. Kljub temu da so ti prizori navadno dobro in izvirmo oblikovani, se zdi, kot da so se jim avtorji bali odmeriti več prostora, da ne bi bili deležni očitkov o nemoralnosti. Nekateri od junakov doživijo neposredno spolno izkušnjo prvič (Bogdan Novak: *Ninina pesnika dva*, Marjana Moškrič: *Čadavec*, Matjaž Pikalo: *Modri e*, Janja Vidmar: *Princeska z napako*, *Baraba*, Marjana Moškrič: *Ledene magnolije*, Ivan Sivec: *Finta v levo ...*), drugim dotedanje pustolovščine ne zadoščajo več in iščejo globljo ljubezensko razmerje (Ivan Sivec: *Zadnji mega žur*, Dim Zupan: *Leteči mački*, Lenart Zajc: *5 do 12 ...*). Navezovanju stikov oziroma »osvajanju« je namenjenega veliko prostora, kjer se mnogokrat razmahnejo pisateljeve sposobnosti fabuliranja, vendar ljubezen sama največkrat ni prevladujoča ali osrednja tema. Večkrat je ta razsežnost pomaknjena v ozadje ali pa je prikazana le kot ena izmed nenajpomembnejših razsežnosti življenja (Dim Zupan: *Leteči mački*, Matjaž Pikalo: *Modri e*, Suzana Tratnik: *Ime mi je Damjan*, Goran Gluvič: *Popoldanski ritem*, Janja Vidmar: *Debeluška*). Večkrat se razvije iz bežnega srečanja in neobveznega pogovora (Lenart Zajc: *5 do 12*) ali pa nastane iz mladostnega norčevanja (Dim Zupan: *Leteči mački*). Kjer pa je ljubezenskemu iskanju ali razmerju namenjena večja pozornost, je to nesporna vrednota: »Našel je manjkajoči člen svojega življenja in tega je bil vesel.« (Lenart Zajc: *5 do 12*, str. 272); »Srečal sem njo, ki sem ji lahko povedal svoje ime.« (Suzana Tratnik: *Ime mi je Damjan*, str. 23); »Življenje sem začel deliti na obdobje pred Basis in po njej. Blazno sem se spremenil. [...] Zdaj sem bil šampion.« (Janja Vidmar *Baraba*, str. 129). To, kar je tem romanom skupno in jih loči od ljubezenskih romanov, pa je dejstvo, da se nobena ljubezen ne konča s poroko. Povsod gre le za izsek iz nekega življenja, ki se poslavlja od otroštva in se preveša v odraslost, a to še ni. Pri tem se pisatelji izkažejo za dobre poznavalce razvojne psihologije mladostnika, so pa tudi sposobni tankočutno zaznati interese svojih bralcev in razpoke življenja, ki obdaja njihove junake.

Zaključek

In tako smo se približali izhodiščni ugotovitvi, ki nam je omogočila, da smo opazili tudi nekatere skupne poteze osrednjih junakov teh romanov. Njihovo življenje je polno razigranosti, duhovitosti, zapolnjuje ga iskanje zabave in druženje s prijatelji, vendar se nam odkriva tudi v drugačnih razsežnostih. Pod to lahkonostjo in površinskostjo se razkrivajo temne razpoke. Junaki so zaznamovani z izkustvi, ki jih prinašajo negativni družbeni pojavi in ki puščajo v duševnosti junaka hude travme. Kljub temu se zgodba praviloma srečno konča, za kar je včasih potreben prav mučno razvlečen konec, ki izzveni v rahlo podučnost. Ta pa kljub jasnemu naslovniku – mlademu bralcu – ni namenjena izključno njemu, pač pa tudi staršem in vsem, ki jih zanima današnja mladina, včasih pa celo družbenim institucijam, ki ne opravljajo svojih nalog tako, kot bi morale, da bi obvarovale in omogočile srečnejšo mladost simpatičnim, prostodušnim, inteligentnim, iznajdljivim, ustvarjalnim, sposobnim, energičnim, a istočasno tudi občutljivim, ranljivim, predvsem pa osamljenim junakom našega časa.

Medsebojna primerjava obravnavanih romanov nam tako odkriva nekatere skupne poteze na različnih ravneh. Ključne so značajske podobnosti junakov, ki so povezane tudi z določenim življenjskim obdobjem. Poleg tega imamo značilen izbor snovi, ki vključuje obravnavo aktualnih družbenih problemov. Značilen je tudi slog, ki posnema značilnosti slenga in sporazumevanja mladostnikov. Pripovedne tehnike pa ob sodobnejših elementih ostajajo najbližje realizmu. Kljub temu ne gre prezreti, da vseh skupnih značilnosti nimajo vsa obravnavana dela. Razčlenjene lastnosti obravnavanih leposlovnih del nam zato le deloma odkrivajo skupno strukturo. Izrazito podobnih del je razmeroma malo, tako da zaenkrat še ni mogoče govoriti o nastanku nove literarne formacije.⁵ Prispevek je zato lahko le opozoril na določeno tematiko in snov, ki se razmeroma pogosto pojavlja, tako da je mogoče ta dela opazovati tudi v medsebojni povezanosti. Tako se nam razkrijejo lastnosti, ki bi bile drugače manj vidne. Danes v Sloveniji izide vsako leto okrog 4000 knjig. Približno 400 je leposlovnih del, med katerimi je okrog 250 pesniških zbirk in okrog 50 daljših pripovednih del, ki bi jih bilo mogoče uvrstiti med romane. Naša analiza je v nekaj več kot polstoletnem obdobju upoštevala trideset del (če ne upoštevamo približno štirikrat več predhodno izločenih). Med temi je osem takšnih, ki imajo dovolj podobno strukturo in izrazitejše skupne poteze. Pri ostalih najdemo paralele na različnih ravneh, vendar ni nobenih, ki bi bile skupne vsem.

Povzetek

Analiza tridesetih novejših slovenskih romanov, v katerih se kot glavni junak pojavlja mladostnik na pragu odraslosti, je najprej opozorila na zunajliterarne vzporednice, ki povezujejo ta dela. Z razčlenitvijo romana *Baraba* Janje Vidmar smo nato izluščili najbolj izstopajoče lastnosti tega dela, ki s svojo kvaliteto so-

⁵ Slovenska literarna zgodovina sicer pozna poimenovanja podzvrsti (npr. generacijski roman), ki so nastala na podlagi publicističnih domislic in temeljijo na poročanju o šestih romanih, vendar je takšne kriterije težko sprejeti.

di med pomembnejša sodobna pripovedna dela. Njihova temeljna naravnost pokaže dve plasti pripovedi: na eni strani avtorica upodobi mladostnika, ki se je znašel v spiralnem preskoku iz otroštva, vendar še ni vstopil v svet odraslih. Temo obdelujejo ob aktulanem družbenem pojavu, ki budi splošno pozornost v slovenski družbi, in prikažejo njegove posledice (nasilje v družini). Na tak način so v pripovedi osvetljena nekatera doživetja, ki so tipična za obdobje, ko se zaključujejo mladostniška iskanja lastne podobe in spoznavanja sveta odraslih. Med prvoosebno pripovedjo glavnega junaka o vsakdanjih dogodkih, kot so težave v šoli, iskanje zabave, oblikovanje ljubezenskega razmerja in prijateljstva na novih, bolj poglobljenih temeljih, med spreminjanjem razmerja do staršev in doma, se oblikuje prepričljiv in simpatičen junak, ki omogoča bralčevo identifikacijo in naklonjenost, čeprav ima vrsto negativnih lastnosti. Njegova zgodba je prikazana v zaporednem nizanju kratkih epizod, ki jih kljub razdrobljenosti usodno uravnava osrednji problem: nasilje v družini. Prikazovanje tega pojava razkrije tudi značaje ostalih oseb, ki se pojavljajo v romanu. V realistično pripoved so vključene nekatere pripovedne tehnike modernega romana, izstopajoče pa je tudi izražanje literarnih likov, ki sodi v nižje pogovorne zvrsti jezika.

V nadaljevanju so prikazane vzporednice med prikazanimi značilnostmi romana Janje Vidmar in tematsko sorodnimi deli. Ugotovljene so podobnosti in različne možnosti oblikovanja pripovedi. Med četrtno izbranih del obstajajo tudi globlje strukturne povezave, vendar zaenkrat ne moremo trditi, da predstavljajo neko literarno formacijo. Skupna jim je predvsem angažiranost pri osveščanju in opozarjanju na aktualne in pereče družbene pojave, ki bi jih morali odpraviti.

Družbena angažiranost obravnavanih del ima drugačne razsežnosti, kot jih poznamo v delih socialnega realizma. Prav tako pa upodobitev glavnega junaka loči te romane od drugih literarnih zvrsti.

Bibliografija

Izbor slovenskih romanov z likom mladostnika mladostnika⁶

- Anton Ingolič, 1967, 1998²⁰: *Gimnazijka*. Ljubljani: Mladinska knjiga.
- Evald Flisar, 1968: *Mrgolenje prahu*. Murska Sobota: Pomurska založba.
- Florian Lipusch (=Lipuš), 1972, 2002¹²: *Zmote dijaka Tjaža*. Maribor: Obzorja.
- Ivo Zorman, 1972, 1994⁷: *V sedemnajstem*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Mate Dolenc, 1977, 1982³: *Gorenčev vrag*. Ljubljana: Mladinska knjiga. (Nova slovenska knjiga)
- Marjan Rožanc, 1979, 2001⁹: *Ljubezen*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Marinka Fritz-Kunc, 1985, 1997³: *Janov krik*. Ljubljana: Prešernova družba. (Zbirka Vrba)
- Franjo Frančič, 1986: *Ne*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Franjo Frančič, 1988: *Jeb: roman*. Murska Sobota: Pomurska založba (Zbirka Domača književnost)
- Vlado Kreslin, 1990, 2002¹²: *Namesto koga roža cveti*. Ljubljana: Prešernova družba.

⁶ Urejeno po letu objave prve izdaje.

- Andrej Morovič, 1993: *Tekavec*. Ljubljana: Sklad »Vladimir Slejko«.
- Bogdan Novak, 1995, 2002²: *Ninina pesnika dva*. Ljubljana: samozaložba.
- Dim Zupan, 1996, 1996²: *Leteči mački*. Ljubljana: Mladinska knjiga. (Zbirka Odisej)
- Marjana Moškrič, 1998: *Čadavec*. Murska Sobota: Franc-Franc. (Zbirka Novi obrazi)
- Matjaž Pikalo, 1998, 2001²: *Modri e*. Ljubljana: Cankarjeva založba. (Zbirka Najst)
- Gojmir Polajnar, 1998: *Ne ubijaj, rad te imam*. Ljubljana: samozal. Gojmir Polajnar je psevdonim.
- Janja Vidmar, 1998, 2002³: *Princeska z napako*. Ljubljana: DZS. (Zbirka Dober dan, roman!; št. 9)
- Lenart Zajc, 1998: *5 do 12*. Ljubljana: Mladinska knjiga. (Zbirka Prvenci)
- Zlatko Zajc, 1999: *Za soncem*. Ljubljana: DZS. (Zbirka Drzni znanilci sprememb)
- Jani Virk, 2000, 2001²: *Smeh za leseno pregrado*. Ljubljana: Študentska založba. (Knjižna zbirka Beletrina)
- Marinka Fritz-Kunc, 2001: *Kam grejo ptice umret*. Ljubljana: Karantanija. (Zbirka Najhit)
- Miha Mazzini, 2001: *Kralj ropotajočih duhov: verzija 4.88*. Ljubljana: Študentska založba. (Knjižna zbirka Beletrina)
- Brane Mozetič, 2001: *Zgubljena zgodba*. Ljubljana: Center za slovensko književnost. (Aleph; 69)
- Ivan Sivec, 2001: *Zadnji mega žur*. Ljubljana: Karantanija. (Zbirka Najhit: zbirka uspešnic za najstnike)
- Ivan Sivec, 2001: *Noč po mega žuru*. Ljubljana: Karantanija. (Zbirka Najhit: zbirka uspešnic za najstnike)
- Suzana Tratnik, 2001: *Ime mi je Damjan*. Ljubljana: ŠKUC. (Zbirka Lambda: 18)
- Janja Vidmar, 2001: *Baraba*. Ljubljana: Mladinska knjiga. (Zbirka Odisej)
- Lenart Zajc, 2001: *Zguba*. Ljubljana: Mladinska knjiga. (Zbirka Žamet)
- Goran Gluvič, 2002: *Popoldanski ritem: jam sassion roman*. Murska Sobota: Franc-Franc (Zbirka Mega)
- Marjana Moškrič, 2002: *Ledene magnolije*. Ljubljana: Cankarjeva založba. (Zbirka Najst)
- Ivan Sivec, 2002: *Finta v levo: izpoved mladega zapornika*. Kamnik: Ico. (Zbirka Tabu / Ico; št. 1)
- Janja Vidmar, 2002: *Debeluška*. Ljubljana: Mladinska knjiga. (Zbirka Odisej)

Literatura

- Silvija Borovnik, 2001: Pripovedna proza. *Slovenska književnost III*. Jože Pogačnik ... [et al.] Ljubljana: DZS, 2001. 145–202.
- Izidora Ferfolja, 2002: *Tabu teme v mladinski književnosti: homoseksualna in lezbična literatura za otroke: diplomsko delo*. Ljubljana: [I. Ferfolja], 2002. 51 str.
- Helga Glušič, 2002: *Slovenska pripovedna proza v drugi polovici dvajsetega stoletja*. Ljubljana: Slovenska matica. 311 str.
- Marjana Kobe, 1987: *Pogledi na mladinsko književnost*. Ljubljana: Mladinska knjiga. 203 str. (Zbirka Otroci in knjiga)
- Janko Kos. 1983: *Roman*. [Ljubljana]: Državna založba Slovenije. 143 str. (Literarni leksikon. Študije; zv. 20)
- Darja Mazi-Leskovar, 2000: *Portret mladostnika v angleškem in ameriškem mladinskem romanu: 1945–1990: doktorsko delo*. Ljubljana: [D. Mazi-Leskovar]. 260 str.

Jože Pogačnik, 1984: *Slovenačka dečja književnost: sa slovenačkog preveo autor*. Novi Sad: Izdavački centar Radničkog univerziteta »Radivoj Čirpanov«.

Igor Saksida, 2001: Mladinska književnost. *Slovenska književnost III*. Jože Pogačnik ... [et al.] Ljubljana: DZS, 2001. 403–468.

Igor Saksida, 1994: *Mladinska književnost med literarno vedo in književno didaktiko*. Maribor: Obzorja. 266 str.

Irena Špenko, 2002: *Strokovni delavci v šoli v delih Janje Vidmar: diplomsko delo*. Maribor: [I. Špenko], 2002. 83 str.

Simona Vuzem, 2002: *Tabu teme v otroški in mladinski književnosti: diplomsko delo*. Ljubljana: [S. Vuzem], 2002. 70 str.

Franc Zadavec, 1997: *Slovenski roman dvajsetega stoletja: Prvi analitični del*. Murska Sobota. 378 str.

Franc Zadavec, 2002: *Slovenski roman dvajsetega stoletja: Drugi analitični del in nekaj sintez*. Murska Sobota. 375 str.

Summary

THE LEAP FROM CHILDHOOD IN MORE RECENT SLOVENE NOVELS

Recently, a number of novels have been written where the hero is a teenager at the end of high school, at the turning point of leaving childhood and entering the world of adults to which he does not quite belong yet. He is searching for his own identity, trying to solve the paradox of how to shape his own individuality and at the same time still be part of the group. Typical motifs from teenager life are accompanied by a riche fable which, together with other characteristics, indicates that we are dealing with a new type of socially engaged literature. This kind of literature draws attention to social problems and reveals the scale of established values as well as the phoniness of declared values. These works are very diverse in as far as narrative techniques are concerned. The techniques span from realistic writing to stream-of consciousness and other modernistic approaches. The novels are even more interesting on a stylistic level, where the common denominator is the breaking of the Standard Slovene norm and the inclusion of lower linguistic registers. The article presents a selection of such novels (Anton Ingolič, Dim Zupan, Desa Muck, Suzana Tratnik, Ivan Sivec, Janja Vidmar, Lenart Zajc) and tries to answer the question of whether these are part of the new literary production or just sporadic literary and historical phenomena.